-KİM- Aralık 2018

HALK ÂDETLERİMİZ -3-

Halk Âdetlerimiz 1 Eylül sayımızda yayımlanmıştı. Bu yazı **Üfuq-S** Grubunun **Lezgiler** adlı kitabından tercüme edilmiştir. Halk Âdetlerimiz 2 ise Ekim sayımızda yayımlanmıştı. O yazı ise **Alam** dergisinde **Abir Tahirov** 'la yapılan röportajdan alınmıştır. Yazımızın devamında hem bu kaynaktan hem de İnternette bu konuda paylaşımda bulunan sitelerden yararlanacağız. (**A.K.)**

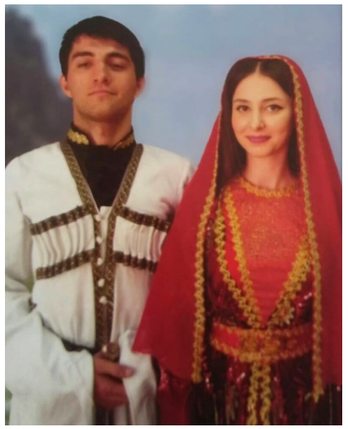

LEZGİ GİYSİLERİ (Üfuq - S Grubu Kitabından)

AİLE (Ekim sayısından devam)

Lezgiler kız kaçırma veya kızın evden kaçması yöntemini de uygularlar. Fakat aile fertleri ve akraba arasındaki bağ sıkı olduğundan, gereğinde kana davaları da güdüldüğünden izinsiz birliktelikler hoş karşılanmaz.

Kocaya verilecek kızın mutlaka kanaati sorulur. Bu uygulamaya **kızın razılığının alınması** denir. Rızası olmayan kızı evlendirmezler. Evlilik yaşı, erkeklerde 20-30'dur. (Kızların daha erken yaşlarda evlendiğini ekim sayımızda vurgulamıştık.) Lezgi aileye katılan gelin için oğlan tarafı ayrı bir ev açar.

Lezgilerde kız istemeye ilkin genellikle kadınlar giderler. Daha sonra kızın annesinin ağzı tekrar tekrar aranıp olumlu cevap alındıktan sonra kızı istemeye erkekler giderler. Çay içildikten sonra iş bağlanmış olur. Çay tabağına para konur ve kızın onayı alınır. Bundan sonra düğün gününün belirlenmesine geçilir. Kına yakma töreni sırasında kız evinden bir şey çalmak bereket getirir inancına dayalı bir gelenek vardır. Kız tarafı, evin bereketi kaçmasın diye bunu engellemek için gözünü dört açar. Bazı durumlarda çalınan eşya, başka bir hediye karşılığında geri verilir. Bu, kız evinin hüznünü azaltmanın, onları avutmanın yolu da olabilir.

Lezgiler Azerbaycan Türklerine **Muğal** demektedirler. Muğallara kız vermekte bir sakınca görmeyen Lezgiler, Hıristiyanlara ne kız verir, ne de onlardan kız alırlar.

Lezgilerde gelin yeni evinin eşiğinden girerken ayağını basıp tabak kırar. Böylece çıkan sesin kötü ruhları kovacağına inanılır. Eskiden düğün bayrağı olarak kapıya kırmızı bez asılır, bu evde hayır işi olduğu ilan edilirdi. Bazı hâllerde **bey**in boynuna kırmızı fular bağlanır.

GİYSİLER

Yıllar geçtikçe birçok Lezgi âdeti yok oluyor, bazıları bugün de yaşıyor. Lezgi erkeklerin millî giysileri yalnızca rakslarda kullanılır. Bu giysilerin özelliği göğüste 7 **fişek yeri** olmasıdır. Onların altısında **barut**, birinde **tuz** bulunur. Tuz adaletin simgesidir. O, ne kadar kalsa da kokmaz. “Peki, savaşa giden Lezgi'nin tuz neyine gerek?” diye düşünebilirsiniz. Çünkü **ömrünü savaşta geçiren Lezgi oğlan**, gece parmağını kesip üzerine tuz serpmek, böylece sabaha kadar **ayık kalmak** zorundadır.

Lezgi kadınların yazmasının altında **şutqu** denilen örtü olmalıdır. Çünkü kadın gün boyu mutfakta olur, saçı yemeğin içine düşmesin diye önlem almak zorundadır. Günümüzde Dağıstan'da bu âdet pek yaygın değil.

Lezgiler iki tür kürk giyerler: geniş ve uzun kürk, hafif kısa kürk. Beyaz gömlek, siyah pantolon, papak ve kürklerden oluşan Lezgi kıyafeti **Kafkas tarzı**dır.

ÇOCUK

Ad, babadan oğula, oğuldan sonraki kuşağa geçer. Soy birliği olan kimselerden 7-8' inin aynı adı taşıdığı görülebilir. Çünkü dedenin adı, torunlardan birine mutlaka verilmektedir.

Lezgilerde özel Lezgi ninnileri vardır. Boş beşik sallamak uygun görülmez.

BAYRAM

Dağıstan'da her yıl Haziran ayında **Şarvili** törenleri düzenlenir. Baharın gelişi de Lezgiler için kutlu gündür. **Nowruz bayramı**nın adı Lezgilerde **Yâran Suvar**dır. Onlar baharı Mart'ın 21'inde karşılar. Herkes, gece ile gündüzün eşitleneceği vakti bekler. Lezgiler düğünlerini de 21 Mart'tan 21 Mayıs'a dek yaparlar. Bu sebepsiz değildir. İlk sebep bu ayların kutsal sayılmasıdır. Ayrıca bu aylarda kan dolaşımı artar. Oğlan çocuklar daha güçlü olur. Kurtların yavruladığı mevsimdir. (**Abir Tahirov** 'la **Alam dergisi**ndeki röportajdan)

Suvar, hem bayram anlamına gelir. Hem de Şarvili'nin sevgilisinin adıdır. (**Sedaget Kerimova**, TRT 3'teki program) Aynı zamanda bu adı taşıyan bir şehir vardır. (**A.K.)**

Bayram günü ocak ateşi bahçeden değil, tepelerden yükselir. Her aile bireyinin adına birer mum yakılır. Halk, bahar bayramı arifesinde ateş tanrısı **Alpan**'a, su tanrısı **Tavar**'a, güneş tanrısı **Atar**'a, bereket tanrısı **Yar**'a, bolluk tanrısı **Tar**'a hayırla, şer tanrısı **ەren vaxar** ile kötülük tanrısı **Alapex**'e sitemle başvurur.

Bize od veren Alpan,
Alpan Alpan! A güçlü aslan.
Durmadan ışık saç,
Bereketli sofra aç.
Tarlalar sevince boğulsun,
Çuvallar unla dolsun.
Çoğalsın koyun kuzu,
Bol olsun evde ruzu*.

*ruzu: yiyecek (**A.K.**) (**Sosyal medya paylaşımından**)

ABDULLAH KUBALI

iletişim : abdullahkubali@gmail.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

LEZGİNKA GÖSTERİSİNİN ARDINDAN

LEZGİNKA 28-29 Ocak'ta BURSA'DA

Çarşamba gecesi Cemal Reşit Rey salonunda, Kuzey Kafkasya devletlerinden **Dağıstan'ın o dünyaca ünlü Lezginka Dans gurubunu nasıl harika duygularla izledim .** 1990'dan beri ilk defa geldiler ülkemize. Yıllardır özlemle beklediğim o kültür, 27 yıl sonra tekrar geldi.. Kökümüz Kuzey Kafkasya.. O müzik, o oyunlar.. Kan çekiyor bir defa.. İkincisi.. Ankara Gençlik Günlerimde bir **Elbruz Bey** vardı. **Kuzey Kafkasya Kültür Derneğinin** unutulmaz hocası.. Bir dans gurubu vardı, düzenlenen gecelerde Ankara sallanır, koca spor salonunda tek boş yer kalmazdı. Elbruz Bey, Ankara Koleji Folklor ekibinin de Kafkas Dansları hocasıydı. Kız kardeşim Serpil de o guruptaydı.. Nasıl keyifle izlerdik..

Birbirinden güzel danslardan sonra finale doğru Elbruz Bey de o yaşına rağmen sahneye fırlar ve müthiş hüner ve fizik isteyen dansları, gençlere taş çıkartacak şekilde oynardı. Hele ağzında tuttuğu keskin bıçakları teker teker yerdeki kütüğe saplarken, bütün salon ayağa kalkardı.

Lezginka, bana Ankara gecelerini değil sadece, köyümü de hatırlattı. Bandırma ve Ankara' dayken, köyü ayakta tutan babaannemizi kaybedene dek, her yaz gittiğimiz köyümü.. İlk yarının final dansı, "Köyde şenlik"ti.. Bütün köy gençlerinin, kızlı erkekli eğlendiği bir geceyi anlatıyordu koreografi.. Rengarenk kılıklı, uzun ve bellerine kadar uzanan örülmüş saçlarıyla genç kızlar.. O kızlara hava atmak için olmadık hünerler sergileyen delikanlılar.. Kaç, göç yok..

Bizim köy de öyleydi.. Mesela tarladan toplanan ve bahçeye bir dağ gibi yığılan mısırların kabukları soyulacak. Al sana "Köyde şenlik.."Beş numara **lüks lambası** yakılır, bir direğe asılır, köy kızları ve delikanlıları yığının etrafına toplanır.. İlk havayı bizim köydeki tek gramofondaki taş plaklardan yükselen Yesari, Münir, Safiye şarkıları verir, sonra da köy korosu dahil olurdu işe.. Mısırlar bitince de, bir delikanlının elinde, Kafkas Akordiyonu belirir, sabahın ilk ışıklarına dek sürecek **Çerkes Oyunları başlardı**.. 6 yaşımdan 15 yaşıma dek yaşadım o unutulmaz yaz gecelerini..

Hele Çerkes düğünlerine gidince.. O zaman işte iyice muhteşem olurdu gece.. unutulmaz olurdu..

Kuzey Kafkasya Dansları doyulmaz güzellik, estetik, zarafet, ama öte yanda, sertlik, mertlik, hüner, akrobasi, hatta cambazlıktır.. Öyle olduğu için de, dünyanın beş kıtasında, yapıldığı her yerde hayranlık uyandırır..

İşin, estetik ve zarafet yanı kızlardadır.. O uzun eteklerin altında adım atıldığını fark etmezsiniz.. Kızlar ekibi, sanki **buzda süzülür** gibidirler..

Sertlik, mertlik ve hüner ise erkeklere düşer..

Lezginka erkekleri akıl almaz, hatta fizik kurallarını zorlayan hareketler yaptılar, gene akla sığmaz bir tempoda.. Ama o hıza ve o zorluklara rağmen, müzikten kopulmadı, dansın ritmi, koreografisi bozulmadı..

Kolay değil.. 1958'de kurulmuş ekibin, o günden bu güne, Patagonya'dan Yeni Zelanda'ya dünyanın her yerinde gösteri yapması, festivallere katılması..

Gösteri sayısı binler.. Seyirci sayısı milyonlar.. Dünyanın en büyük folklor festivallerinden aldığı ödül sayısı 50'nin üstünde..

2014, Soçi'deki Kış Olimpiyatları'nın açılış ve kapanış törenlerinde ve arada düzenlenen Kültür Gecelerinde onlar..

2016'da Rusya Federasyonunda "En Başarılı Dans Gurubu" seçildiler.

Rusya Ulusal Birlik Günü Kutlamaları'nda Başkan **Putin,** Lezginka'yı özel kutladı..

"Ulusal Birlik.."

Buraya dikkat.. Rusya'yı geçin.. Sadece Lezginka'nın geldiği Dağıstan ülkesinde 33 etnik gurup yaşıyor.. Guruba adını veren Lezgi'ler bunlardan sadece biri.. 3 milyona yakın Dağıstan nüfusunun yüzde 13'ü onlar..Ülke Kafkas Dağlarının en doğusunda.. Hazar Denizi'ne kıyısı var. Kara Komşuları, gene Kafkas ülkeleri.. Kalmuk Cumhuriyeti.. Çeçenistan .. Gürcistan.. Azerbaycan.. Kafkasya'yı kaça bölmüş, Çarlık devrinden beri Ruslar.. Bir de Dağıstan'a komşu olmayanları var..

Abhazya.. Adige.. Karaçay/ Çerkesya.. Kabardey/Balkarya.. Kuzey ve Güney Osetya.. İnguşya.. Acaristan..

"Böl ve hükmet.." Birbirlerine düşürmek ki, aralarında itişmek ve birleşip Rusya'nın başına bela olmamak..

Hey dünya siyaseti.

Dağıstan halkının yüzde 99'u okumuş. Ülkede herkes, mecburen en az iki dil biliyor.. İçinde, kendi içlerinde de lehçelerle bölünmüş 33 etnik gurup barındıran ülkede insanların ortak anlaşma dilleri, zorunlu olarak Rusça oluyor tabii. Bir de kendi etnik dilleri var..Kafkasya dil bakımından, Babil Kulesinden beter..Babam "**Bölgede 700'e yakın ayrı dil ve lehçe konuşulur.. 500 metre arası olan iki köyde yaşayanlar birbirlerinin dilini anlamazlar**, öylesi " derdi..

Yani etnik yapıları, dilleri bu kadar farklı Kafkas uluslarının, Ermenistan da dahil, kıyafetleri, müzikleri ve danslarının bu kadar yakın olması, hatta ortak kültür oluşturması ilginç değil mi?

Hıncal Uluç

17 Nisan 2017 Pazar, Sabah

-KİM- Aralık 2018

Geçen sayıdan devam

UZAK TARİHTEN VECİZ NOTLAR -2-

18. **İslamiyet öncesi inanışların Müslüman olduktan sonra da etkili olabileceği düşünülürse bozkır fedolitesi tarzı ile yönetilen toplulukların dini konusunda bilgi verebilir misiniz?**

Totemci toplumlarda **totem** genellikle hayvan türlerinden birisidir. Totemcilik bir boy ile o hayvan türü arasındaki ilişkiye dayanır. Bireyin değil **boy**un, tek bir hayvanın değil, **tür**ün aralarındaki bağdır söz konusu olan. Totemden beklenen koruyuculuğu ancak o hayvan türü yerine getirebilir. Totem, Tanrı değildir. Ona bir dost ve akraba olarak saygı gösterilir. Totem ile insan arasındaki bağ sıkıdır.

Totemi olmayan boy olabilir, fakat boy olmadan totem olmaz. Totemin iyiliği karşılıksız değildir. İnsanın ilk yükümlülüğü, totem olan hayvanı öldürmekten ve yemekten kaçınmaktır. Totemciliğin olmazsa olmazı budur.

Totem, resmi çizilirerek, heykelcikleri yapılarak cisimleştirilir. Bu hayvan, koruyucu ve kılavuzdur. Köktürklerde koruyucu **kurt**, aynı zamanda **ata**dır.

Totemcilik ayırt edici ve dağıtıcı bir örgütlenme biçimidir. İmparatorlukların kuruluşu, totemcilik karşıtı bir rol oynar. İmparatorluğu kuran boy, kendi totemini, öteki boyların totemlerinden üstün tutup diğerlerini unutturmaya çalışır. İmparatorluklar totem inancı ile uzlaşmayı reddederek bu inanışları kırmak için çaba gösterseler de siyasi birlik dağıldı mı totemizm yeniden hortlar.

Zaten totemcilik, bozkır toplumsal yaşamının ihtiyaçlarından ancak bir bölümünü karşılar. Bozkır insanının doğa ile ilişkilerindeki zorlukların olsa olsa bir miktarına çözüm bulur. Bütün hayatı hayvana bağımlı olan **avcı** ve **çoban**, totemden verebileceğinin çok daha fazlasını almak ister. Bu akraba hayvan; boyun yiyeceğini, giysilerini, silah ve çadırlarını karşıladığı gibi; geleceği de bilmeli, yağmur, kar, fırtına, gibi doğa olaylarını düzenlemeli, hastalıkları iyileştirmeli, tanrıları yatıştırmalıdır. Yalnız bu dün yada değil, öteki dünyada da hizmetlerini sürdürmelidir. Yeryüzü yolculuklarında olduğu gibi **gök yolculuğunda** da bu hayvan boya kılavuz ve yardımcı olmalıdır.

Burada devreye Şamanistlik girer. ŞAMANİZM, doğa güçlerine, ata ruhlarına tapınmayı esas edinir. Orta Asya Şamanistliğinin temelleri güneş, yer, su, atalar ve ocak yani ateş **kült**leriydi. İnsan ve doğanın birlik ve beraberliği gibi, uyumlu olması düşüncesi de yer alır.

(İşte bu nedenle bozkırda kutsal hayvancılık, yalnızca totemciliğe indirgenemez. Birçok araştırmacı totemci etiketini bozkır topluluklarına yakıştırmaz. Demek ki, bozkır insanının dinine totemcilik denemez. Totemcilik avcı-çoban inancının yalnızca küçük bir parçasıdır.)

İnancın diğer yarısını oluşturan Şamanizm'de evren, dünya, insan, hayvan ve bitkiler âlemi bir bütün olarak düşünülür. Dünya ve Gök, yaratma eylemini birlikte ve iş birliği halinde gerçekleştirmektedir. Bunlar bütün varlıkların yaratıcısı olmalarından dolayı kutsaldır. İşte bu yüzden Asya'nın göçebe halklarında Gökle Yer-Su'yu sayma ve bunlara saygı gösterme, bu göçebe halkların inanışlarının özünü oluşturuyordu. Dağın eteğinde veya zirvesinde, nehrin veya gölün kıyısında, yolun veya atın bağlandığı direğin yanında bir göçebenin kutsaması ve eylemleri, tüm yaşamın ortak bir bilinci paylaştığı doğaya dönüktür. Şamanlıktaki bir diğer inanış da insan neslinin sonsuz bir şekilde devamlılığı düşüncesidir. Şamanist olan birisi kendini baba, dede ve atalarına ait bir hayatın devamı olarak görür, bunları bilir ve sayar. Yani atalar kültü hâkimdir. Bununla birlikte söz konusu insan, aynı zamanda kendi geleceğini de sonraki nesillerde görmektedir ki, bu durum varoluşun ana anlamıdır. İşte bu nedenle, bu insanın görevi çocuk ve torunlarına toplumun en iyi yanlarını aşılayarak onları yetiştirmek ve hayata hazırlamaktır.

19.**Komşu toplulukların dinî inanışları birbirine benzer miydi?**

Evet, diğer topluluklar da Şamanistti. Şamanizmde evren üç kısımdan meydana gelmiş olarak düşünülür: gökyüzü, yeryüzü, yer altı. Gökte en büyük ruh ailesi ve kendine bağlı ruhlarla yaşar. Yeryüzü, insanoğlunun bulunduğu bölümdür. Yer altı farklı katlardan oluşur. Burada korkunç ruh ailesi ve öteki ruhlar yaşar. Evren iyi, kötü ruhların etkisindedir. Şamanın görevi kötü ruhu kovmak, iyi ruhu çağırıp dertlere deva bulmaktır. İnanışın geriye kalan bölümünü doğa güçleri (güneş, ay, ağaç, dağ, ırmak); bir bölümünü her boy için totem olan hayvan (kurt, köpek, kedi, tavşan, öküz); bir bölümünü ruhçuluk teşkil ederdi. **Cengiz Han**, sabahları çadırdan çıkıp güneşe bakarak göğsünü yumruklar ve dokuz defa secde eder. **Kıpçak şefi**, gece yarısı ordusundan ayrılır ve kurt gibi ulur, kurtlar da karşılık verirler. **Hülagü Han**, mezara kurban edilen genç kızlarla birlikte gömülür.

Bu dinden olmayana **kâfir** gözüyle bakarlardı. İslamiyet veya Hıristiyanlık' tan farklı olarak bu dinden olanlar kendi inançlarını başkalarına yaymak istemez, bunu akıllarına getirmezlerdi. Cengiz Han kimsenin dinine karışmazdı.Türkler ile Çinliler arasında diplomatik diyebileceğimiz taziye ziyaretleri var. Bilge Kağan öldüğünde yapılan törene Çin'den gelen konuk da katılmış, o da yüzünü iki eliyle tırmalayarak diğer ritüelleri uygulayarak yas gösterisinde bulunmuştur.Bunu Köktürk Devleti'nin güçlü olmasına bağlayacağımız gibi, Türk veya Çinli olsun iki tophluluğun aynı inanışlara sahip olmasından kaynaklandığını da söyleyebiliriz. (**Devam edecek**)

Kaynak: Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür, Din, Tanrı (**Yaşar Bağ**)
Türklerin Tarihi (**Doğan Avcıoğlu**)

Totemcilik eski gücünü ileriki çağlarda kaybedince , kendine destanlarda söylencelerde yer aradı. Bu hayvan (destanlarda **A.K.)** Tanrı mertebesindedir. Topluma kılavuzluk yapar. Oğuz ordusunu Volga'ya kadar bir kurt getirir. Gök yeleli kurt **Oğuz Han**'la konuşur. Köktürk kağan ailesi göksel bir kurttan türediklerine inanır. Tanrı gibi Tanrı'da (gökte) doğmuş Türk Bilge Kağan!

Bozkır insanının dinine totemcilik denemez. Totemcilik, onun dininin ancak bir parçasıdır. Şamanizm de, Tengricilik de bu dinin diğer unsurlarıdır. Kısacası, eski Türk dininde totemcilik, Şamanizm, Tengricilik ve araştırma konusu olacak başka inançlar vardır.

Avrupa bilim adamları, eski Türk dinini Şamanizm' den ibaret sanırlar. Oysa Şamanizm, eski Türklerin dini değil, büyü yöntemleridir. Şaman, kâhin ve sihirbaz demektir. **Toyonizm** ise eski Türk dinidir. Şaman raks, müzik ve şiir sanatının büyülü güçleriyle ruhsal etkilerini güçlendirirdi. Şamanın kadın entarisini andıran özel bir etekliği vardı. Buna çıngıraklar takılırdı. Tefleri, davulları ve kamçıları vardı. Şamanizm kadınlarca temsil edilir, bu yüzden kaç-göç olmaz, kadın-erkek eşitliği doğardı. Şamanizm kadınlığa, Toyonizm erkekliğe aitti. Bu ikisi birbirini tamamlardı.

Eski Türklerde din, büyüyü yasaklamazdı. Dinle büyü eşittti. Şaman totemini en gizli yerde saklardı, totemi (heykel **A.K.)** ölürse kendisinin de öleceğine inanırdı. Şaman, totemin ahlakına mensuptu. Totemi **tavşan** olan şaman, çok hareketli; **tilki**yi benimseyen hileci, **aslan**ı seçen yiğit olurdu. Totem bir boya ait iken Şamanizm kozmopolittir. Türklerin, Moğolların, Tunguzların, Tatarların, Tangut Tibetlilerin şamanları ortaktı.

YARATILIŞ DESTANI

Daha hiçbir şey yokken **Tanrı Kara Han** ve **Su** vardı. Kara Han'dan başka **gören**, Su'dan başka **görünen** yoktu. Kara Han yalnızlıktan sıkılıp ne yapayım diye düşünürken su dalgalandı. **Ak Ana** çıktı. Kara Hana "**yarat!**" deyip yine suya daldı. Bunun üzerine Kara Han, **kişi**yi yarattı. Kara Hanla kişi ebedî suyun üstünde iki kara kaz gibi uçuyorlardı. Fakat kişi hâlinden memnun değildi. Kara Handan daha yüksekte uçmak istiyordu. Onun bu dileğini sezen Kara Han, kişiden uçmak kabiliyetini aldı. Kişi sonsuz suya yuvarlandı. Boğuluyordu. Yaptığına pişman olarak Tanrı Kara Han'dan bağışlanmasını diledi. Tanrı Kara Han kişiye sudan yükselmesini buyurdu.

Denizden bir yıldız yükseltti. Kişi bunun üstüne oturarak batmaktan kurtulacaktı. Kişi artık uçamayacağı için Tanrı Kara Han, dünyayı yaratmak istedi. Suyun dibine dalarak toprak çıkarmasını buyurdu kişiye. Kötü düşünceden hâlâ vazgeçmeyen kişi denizin dibinden toprak çıkarırken kendisi için de gizli bir dünya yaratmak istediğinden ağzında biraz toprak sakladı. Kişi avcun daki toprağı su yüzüne serpince Tanrı Kara Han toprağa "**büyü!**" diye buyruk verdi. Bu büyüyen toprak, dünya oldu. Fakat aynı zamanda kişinin ağzındaki toprak da büyümeğe, başlayıp onu boğacak hâle geldi.

Tanrı Kara Han "**tükür!**" diye buyruk vermeseydi kişi boğulup gidecekti. Kara Hanın yarattığı dünya dümdüzdü. Kişi tükürünce ağzından çıkan topraklar bu dümdüz dünyaya fırlayarak üzerinde bataklıklar, tepeler meydana getirdi. Buna kızan Tanrı Kara Han bu itaatsiz kişiye **Erlig** (Şeytan) adını verdi ve onu kendi **ışık âlemi**nden kovdu. Bundan sonra yerden **dokuz dallı ağaç** bitirerek her dalın altında bir adam yarattı. Bunlar **dokuz insan ırkı**nın ataları oldular.

Erlig, bu insanların bu kadar güzel ve iyi olduklarını görünce Kara Handan onları kendisine vermesini istedi. Kara Han vermedi. Fakat Erlig onları kötülüğe sürükleyerek kendisine çekebiliyordu. Kara Han insanların bu akılsızlığına, Erliğe kanmalarına kızarak onları kendi başlarına bıraktı. Erliği yer altındaki karanlıklar dünyasının üçüncü katına kovdu. Kendisi için de on yedinci kat göğü yaratarak oraya yerleşti. İnsanları korumak için de meleklerinden birini gönderdi.

Erlig, bu güzel göğü görünce o da kendisine bir gök yaratmak için Kara Han'dan izin aldı. Kendi göğüne tebaasını, yani kandırdığı kötü ruhları yerleştirdi. Erliğin tebaası KaraHanınkilerden daha iyi yaşadıkları için Tanrı Kara Han'ın canı sıkıldı. Meleklerinden birini göndererek Erliğin göğünü yıktırdı. Bu gök yıkılıp dünyaya düşünce yıkıntılarından dağlar, boğazlar, ormanlar meydana geldi.

Kara Han, Erliği dünyanın en derin katına sürdü. Bu güneşsiz, aysız, yıldızsız yerde dünyanın sonuna değin oturmasını buyurdu. Tanrı Kara Han on yedinci kat gökten kâinatı idare etmek tedir. On altıncı kat gökte **Bay Ölkün** (Ülgen **AK**) Altın Dağ'da, altından bir tahtta oturur. Yedinci katta **Gün Ana**, altıncı katta **Ay Ata** oturmaktadır.

Nihal Atsız, Türk Edebiyatı Tarihi (İstanbul, 1943)

QRIZLAR KİMDİR? -2-

BİR QRIZ'LI

QRIZ'IN MERTLİĞİ

Amerikalı, Fransız (**Jil Otyen**), İngiliz (**Renato B. Figuerido**), Rus (**Kubrik**) birçok araştırmacının üzerinde çalıştığı Qrızlar hakkında ilk bilgiyi Ekim sayımızda vermiştik. Yazımıza devam ediyoruz. **Şemseddin Seyidev** (Qrız Dilinin Sabit Elementleri, Qrız Dilinde İsimlerin Hallanması, Qrız Dili) Filolog **Veli Xıdırov** (Qrız Dilinde Fiil Çatıları) bu konuda araştırma yapan filologlardan bazılarıdır.

Adı bende saklı Şairin biri kitabının baskı masraflarını karşılamak için Kuba dağ köylerini dolaşıp maddi destek ister. Evine eli boş döner. Komşusu ona "Peki, Qrız'a da gittin mi?" diye sorar. Şair, gitmedim der. Ertesi gün yola çıkıp Qrız'a gelir. Kapısını çaldığı ilk hane sahibi elindeki avcundaki tüm parayı şaire verir. Kitap basılır. Bunun üzerine şair aşağıdaki mısraları yazar.

Bunu size demesem
O da bana dert olar
Bin bir özge kentliden
Bir Qrızlı mert olar.

QRIZLARDA TOY MERASİMLERİ

Qrızlar aile hayatını kurarken büyüklerinin onayını alırlar. İnsanları düğüne davet etmek için komşu köylere haberi iletecek atlılar seçilir. Düğün sahibi bunların heybelerini meyvelerle doldurur, onlar da davetlilerin kapısını çalıp bu meyveleri vererek çağrıda bulunurlar. Davetli aile ikram tabağına para veya çeyizlik koyup gelenleri uğurlar.

Düğün üç gün üç gece devam eder. Üçüncü gece düğün mekânında meclisin aksakalları baş tarafa oturur, diğer kişiler yere serilmiş örtülerin üzerinde bağdaş kurar. Ardından görevlendirilmiş kimse topluluğa katılır, para toplayacağını duyurur, para toplanma işi sona erdikten sonra aksakallar miktarı orada hazır bulunanlara bildirirler. Hepsi birden "Allah mübarek etsin!" diye haykırır. Bu sırada tepsilerle yemek servisi başlar.

Önce kızın babası olmak üzere meclistekilerin düğüne katkılarını tek tek ilan eder. Paradan başka dana, koç gibi bağışlar yapılır.

Düğünlerde üstün âdetler pehlivan güreşleri, atıcılık yarışları, at koşturma, "turna- turna" oyunları vardı ki, bunlar hakkında açıklamalar da yapmak gerekir.

At koşturma: Sofradan kalkıldıktan sonra yarış atları önceden tayin edilmiş bölgeye getirilir, diğer tarafta güreşçiler için yer tahsis edilir, orta saha galip geleceklere verilecek halı, kaftan vb. ödüller için ayrılır. Galip, meydandan hediyesini, bezenmiş tepsi içindeki yiyecekleri alıp çıkar.

Hacıahmet Obalı **Ziyad Veziroğlu**, Molla obalı **Ağamurad Şahmuradoğlu**, Çimili **Esbendli** bugün de hatırlanan isimlerdir. Önde gelen atlar Çınartalalı Bedelin yağız atı, Nağıobalı Baban'ın kıratı, Balçıkobalı Ahmed'in 101 yarışa iştirak etmiş dorusu idi. Yarış noktasına vardığında çalgıcıların önünde durur ön ayaklarını yere vurur, başını yukarı kaldırır, ağzını açardı. O vakit atın alnına yumurta çırpar, başka bir yumurtayı ağzına atarlardı. Bir diğer kişi düğünde kesilmiş sığırın derisini onun sırtına atardı. At yumurtayı yerdi. Onun tuhaf huyu vardı. Verilen ödül sığır değil de koyun derisi olduğunda kabul etmezdi ve istediğini almadan meydan çıkmazdı.

Turna : Bir mendili ıslatıp sıkarak silkeledikten sonra ikiye katlıyorlardı. Bir ucuna tahminen iki metre uzunluğunda ip bağlayıp **turna**yı hazırlıyorlardı. Düğün sahasında oyun havaları bittikten sonra zurnada **çenki** (Köroğlu) havası çalınır ve **turna**yı hazırlayan meydana girip istediği kimseyi davet ederdi. Çağrılan adam düğün sahasının ortasına serilmiş örtü üstünde diz çöküp oturur, elini açar, öne uzatırdı. Elinde **turna** bulunan oyuncu **turna**yı kımıldatıp açılmış ele vurur, eline vurduğu adama emaneti bırakıp meydanı terk ederdi. Yeni ebe, başka birini çağırır, aynı hareketler nöbetleşe tekrar edilirdi.

Turnayı âşık meclisi izlerdi. Masallar anlatılır, bahşişler verilirdi.

Nişan vurma : Kız evinin kapısına varıldığında bahçede ipe bağlanmış yumurtayı vurma yarışı başlardı. Mermisi ipe isabet edene daha zengin bezekli tepsi verilirdi. (**Devam edecek**)

Qrız ve Qrızlılar
Şahmurad Qrızlı